

125E JAARGANG – 2024 | 1 (JAN. – APRIL)

volks- kunde

TIJDSCHRIFT OVER
DE CULTUUR VAN HET
DAGELIJKS LEVEN

ISSN 0042-8523

Uitgegeven met steun van de
Vlaamse overheid,
de Universitaire Stichting van België,
het Vera Himlerfonds en Musea
en Erfgoed Antwerpen vzw

Vlaanderen
verbeelding werkt

folio
tijdschriften
& magazines

Redactie: lic. Paul Catteeuw (redactiesecretaris; Kontich),
dra. Sofie De Ruysser (Antwerpen), prof. dr. Hester Dibbits (Amsterdam),
prof. dr. Sophie Elpers (Arnhem), dra. Roselyne Francken (Antwerpen),
prof. dr. Hans Geybels (Leuven), prof. dr. Marc Jacobs (Brugge),
prof. dr. Maarten Larmuseau (Kessel-Lo), prof. dr. Theo Meder (Almere),
dra. Jorijn Neyrinck (Brugge), dra. Hilde Schoefs (Bilzen),
prof. dr. Annick Schramme (Berchem), dra. Els Veraverbeke (Gent),
prof. dr. Johan Verberckmoes (Heverlee)
Verantwoordelijke uitgever: dr. Jur. Paul Peeters ('s-Gravenwezel/Schilde),
lic. Sigrid Peeters (Oelegem/Ranst)
Beeld- en eindredactie: Paul Catteeuw & Johan Verberckmoes

Adressen

Redactie: J.B. Reykerslaan 28, 2550 Kontich, redactie@volkskunde.be
Beheer-Uitgeverij: vzw Centrum voor Studie en Documentatie,
Gillès de Pélichylei 97, 2970 's-Gravenwezel (Schilde), info@volkskunde.be

Website

<https://www.volkskunde.be>

Jaarabonnement

Voor België: € 24,00 – buiten België € 30,00
Voor nummers buiten abonnement: info@volkskunde.be

Het tijdschrift *Volkskunde* werd opgericht in 1888 door August Gittée en Pol de Mont. In 1894 werd Alfons De Cock redacteur.

Van 1914 tot 1920 hield "Volkskunde" op te verschijnen. Daarna berustte de leiding bij Victor de Meyere, vanaf 1936 bijgestaan door Jan de Vries. Vanaf 1938 hebben Jan de Vries, Maurits De Meyer, Pieter Jacobus Meertens en Karel Constant Peeters het tijdschrift voortgezet samen met Jan Gessler en Paul De Keyser.

De nieuwe reeks begon met de 43e jaargang (1940-41). Vanaf 1967 werd de redactie geleid door P.J. Meertens en K.C. Peeters, vanaf 1972 aangevuld door Jan Theuwissen en Johannes Jacobus Voskuil.

Na het overlijden van K.C. Peeters werd vanaf 1976 de redactie geleid door Jan Theuwissen en Stefaan Top. Van 2008 tot 2020 was Stefaan Top eindredacteur.

In 2012 werd de reeks vanaf de 113e jaargang in zijn huidige vorm vernieuwd.

Vanaf 2021 leiden Paul Catteeuw en Johan Verberckmoes de beeld- en eindredactie. De redactie is interdisciplinair en Vlaams-Nederlands samengesteld.

De middeleeuwse stoel van Sint-Lutgardis in Borgloon

Een stand van zaken

In de Sint-Odulphuskerk van Borgloon werd er bij de restauratie van de kerk (2018-2020) in het zuidelijk zijkoor een nieuw podium gebouwd. Sinds december 2020 staat daarop de Stoel van Sint-Lutgardis (afb. 1). Deze locatie is niet zomaar gekozen. Op deze plaats verbleef mystica Sint-Lutgardis van Tongeren (1182-1246) tijdens haar leven voor enige tijd in een kluis. Dit is dus de meest symbolische plek om de eeuwenoude herinnering aan deze heilige te tonen.

Deze stoel is zeldzaam en onmisbaar voor de Belgische kunst- en cultuurgeschiedenis, omdat het voorwerp het oudst bewaarde zitmeubel van België is. Sinds 2021 is het kunstvoorwerp opgenomen in de Topstukkenlijst van de Vlaamse Gemeenschap. De romaanse stoel is erg sober van aard en is na al die eeuwen goed bewaard gebleven, omdat hij altijd als een relik werd aanzien. Een relik is een tactiele herinnering aan een heilige. Dit kan vaak om beenderen gaan, maar bij de stoel gaat het om een artefact dat de heilige tijdens haar leven heeft gebruikt.

Afb. 1: Stoel van Sint-Lutgardis, ca. 1200. Borgloon, Sint-Odulphuskerk (in langdurige bruikleen van Bisdom Hasselt). CC-BY KIK-IRPA, Brussel, fotonummer Xog2628

Tijdens het leven van Sint-Lutgardis bevond het zitmeubel zich in de kloosterkerk van het Sint-Catharina in Sint-Truiden. Nadien verhuisde hij naar de abdij van Nonnemielen in Metsteren. Na de Franse Revolutie aan het einde van de achttiende eeuw heeft de stoel nog verschillende nieuwe bestemmingen gekend. De voorbije eeuw stond het kunstvoorwerp opgesteld onder het kerkdoksaal van de Abdij Mariënlof (Klooster van Colen) in Kerniel.

Het object kent een bijzondere traditie. Al decennialang – en misschien zelfs eeuwenlang – komen (jonge) vrouwen met vruchtbaarheidsproblemen naar de stoel en vragen Sint-Lutgardis naast, voor of zittend op de stoel om hulp. In het bijzonder wanneer de wetenschap en de geneeskunde een kinderwens niet kan waarmaken, komen de eeuwenoude (katholieke) tradities weer op de voorgrond. Baat het niet, dan schaadt het niet.

Wanneer dat gebruik in voege is getreden, is voorlopig onduidelijk. Het is aannemelijk dat het al in de zeventiende eeuw was gekend, vermits er in de kerk van Ittre (Waals-Brabant) een zeventiende-eeuwse stoel van Sint-Lutgardis met een gelijkaardige vruchtbaarheidstraditie wordt bewaard. Deze was afkomstig van de cisterciënzerinnenabdij Aywières, waar Sint-Lutgardis op latere leeftijd intrad en stierf. Hoewel Sint-Lutgardis die stoel in Ittre nooit heeft gezien of gebruikt, moet er in de zeventiende eeuw in de abdij van Aywières alsnog de interesse zijn ontstaan om een gelijkaardige traditie in gebruik te nemen. De abdij van Aywières bestaat echter al enkele eeuwen niet meer en zowel het zeventiende-eeuwse gebruiksvoorwerp als de relieken van Sint-Lutgardis zijn nu in de parochiekerk van Ittre terug te vinden.

In recentere jaren, vanaf de periode dat het object in abdij Mariënlof een vaste plek kreeg, zijn de eerste verhalen rond het vruchtbaarheidsritueel neergeschreven. Er wordt ook melding gemaakt van het gebruik dat zo'n honderd jaar geleden de gelovigen bovenaan stukjes van de stoel durfden afschrapen, om iets tastbaars/dierbaars van de heilige mee naar huis te nemen. Dit werd nadien vermeden door een op maat gemaakte plaat bovenop het horizontale vlak van de stoel te monteren (afb. 2).

Het ritueel om op de eeuwenoude stoel plaats te nemen resulteerde jammerlijk genoeg in schade waarbij het gebruiksvoorwerp begon te wankelen. Het ritueel kwam in gevaar en een restauratie drong zich op. Daarbij zijn er onder meer vier bollen en twee voetstukken onder de stoel weggenomen. Nadien kon de traditie zonder problemen worden verdergezet.

Wanneer de zusters van de abdij Mariënlof beslisten om definitief de deuren te sluiten, werd voor hun twee eeuwenoude relieken een gepaste plek gezocht: de Stoel en het Reliekschrijn van Sint-Odilia. Aangezien de stoel en de heilige Lutgardis sterke wortels hebben in Haspengouw, werd naar nabijgelegen nevenbestemming in de buurt gekeken. De Sint-Odulphuskerk in Borgloon kwam al snel in aanmerking. Ook omdat bij de deken van Borgloon de interesse bestond om de bestaande traditie levendig te houden en van de stoel niet zomaar een museumstuk te maken. Toen de abdij definitief sloot, was de Borgloonse kerk nog in restauratie. De stoel, samen met het reliekschrijn, werd enkele maanden in PARCUM in Heverlee ondergebracht en in een kleine expositie aan het publiek getoond. Uitzonderlijk werd het gebruiksvoorwerp

Afb. 2: Stoel van Sint-Lutgardis met beschermplaat bovenaan en vóór restauratie. Foto van 1944.
CC-BY KIK-IRPA, Brussel, fotonummer Bo74460

dan tijdelijk een museumstuk en was het plaatsnemen op het zitmeubel verboden.

Wie tegenwoordig plaats wil nemen op de stoel, moet dit steeds doen in het bijzijn van de deken van de kerk.

In het levensverhaal van Sint-Lutgardis wordt niets over haar stoel geschreven. Om de link tussen het gebruiksvoorwerp en de heilige beter te begrijpen, werd deze vraag aan zuster Myriam, voormalige priorin-

administratrice van de abdij Mariënlof tijdens een interview in 2016 voorgelegd. Ze antwoordde: [...] *Sint-Lutgard [was] een heel grote heilige [...], die heel veel liefde uitgedragen heeft, ook tijdens haar leven. Het is mijn persoonlijke opvatting dat als twee mensen die uit liefde het leven willen doorgeven bij Sint-Lutgard komen aankloppen, met haar achtergrond van liefdevol zijn, dat ze bij de goede persoon zijn als voorspreekster.*

Bibliografie

- BALaT - Belgian Art Links and Tools (KIK-IRPA, Brussel): <https://balat.kikirpa.be/object/87631> (bezocht op 15-01-2024)
- *Een reis langs Vlaamse Topstukken* (Departement Cultuur, Jeugd en Media): <https://youtu.be/kypkq-sVOJw?si=0xJbqi87NURkrFrC> (5:47 tot 6:16 – bezocht op 15-01-2024)
- *Mysteries onttrafeld: maakt de Sint-Lutgardisstoel in Borgloon vrouwen zwanger?* (Radio 2 - VRT): <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2021/07/30/mysterie-limburg-stoel/> (bezocht op 15-01-2024)
- Reyniers, Jeroen en Katrien Houbey, 'De stoel van St.-Lutgard. Een middeleeuws cultusobject', in: *Ritualia Lossensia. Rituelen en relieken in Loon* (Loonse Schriften, 4), Borgloon, 2016, p. 53-63.
- Reyniers, Jeroen en Katrien Houbey, 'De stoel van Sint-Lutgard. Vroomheid in abdij Mariënlof', *De Kovel. Monastiek tijdschrift voor Vlaanderen en Nederland*, 60, november 2019, p. 14-23.
- Reyniers, Jeroen, Wilfried Grommen, Rob Vandueren, Jos Vrancken, 'De gerestaureerde Sint-Odulphuskerk van Borgloon. Een open kerk met een verleden', *M&L Tijdschrift voor Monumenten, Landschappen en Archeologie*, 40, 4, 2021, p. 20-39.
- *Sint-Lutgardisstoel vruchtbaarheidsritueel Sint-Odulphuskerk Borgloon* (Immaterieel erfgoed in Vlaanderen): <https://immaterieelerfgoed.be/nl/erfgoederen/sint-lutgardisstoel-vruchtbaarheidsritueel-sint-odulphuskerk-borgloon> (geraadpleegd op 15-01-2024)
- *Stoel van Heilige Lutgardis op Topstukkenlijst* (Departement Cultuur, Jeugd & Media, 26/08/2021): <https://www.vlaanderen.be/cjm/nl/nieuws/stoel-van-heilige-lutgardis-op-topstukkenlijst> (bezocht op 15-01-2024)
- *Tot op het bot – de Koorstoel van Sint-Lutgardis* (PARCUM): https://youtu.be/pTX7gjL6_wY?si=7jsc0dXcrsvM0VgZ (bezocht op 15-01-2024)
- Van Lieshout, Henri, 'Lutgardis-herinneringen in 't klooster Kolen', *Gudrun. Orgaan van den Vlaamschen Landsbond voor Roomsche Katholieke vrouwen & meisjes*, 1935-1936 (artikels in zes opgedeelde stukken uitgegeven).
- Vanvaeck, Mark, 'Topstukken doen wonderen. Beleefd religieus erfgoed', *Openbaar Kunstbezit Vlaanderen*, 60, 2, 2022, p. 8. Zie ook: <https://www.okv.be/artikel/beleefd-religieus-erfgoed-topstukken-doen-wonderen> (bezocht op 15-01-2024)
- Verschuren, Loes, Jan Jaspers, Jan Klinckaert en Liesbet Kusters, 'Topstukken uit Abdij Mariënlof maken tussenstop in PARCUM', *PARCUM magazine*, augustus 2020, p. 3-7. [De tentoonstelling 'Tot op het bot. Het verhaal van een Vlaams topstuk' vond plaats van 22 augustus tot 18 oktober 2020]

Icelandic. As an example of how ISEBEL works, the focus here will be on the search for dragons.

Finding fairies in ISEBEL Research on culture exceeding themes in Fairy Folklore

Myrthe Osse

Fairies are a prominent aspect of the folklore of many European countries. The current three-part framework for categorizing fairy folklore posited by Katherine M. Briggs is well suited for the research into British fairy folklore, but is not always applicable to fairy folklore in the rest of North-West Europe. This study aims to enhance the pre-existing three-part framework by providing an insight into the common themes found in fairy folklore throughout North-West Europe, and to uncover shared themes in these folktales.

The medieval chair of Saint Lutgardis in Borgloon. A state of affairs

Jeroen Reyniers

An ancient chair is displayed to churchgoers at St. Odulphus Church in Borgloon, Belgium. This chair is considered the oldest piece of seating furniture in Belgium, dating back to around 1200. It is a relic because it is believed to have been used by Saint Lutgardis of Tongeren (1182-1246) when she was a nun at the St. Catherine's Monastery in Sint-Truiden. The chair has survived many wars and difficult times in the Sint-Truiden area, leading it to end up in various places over the years. Today,

the chair is primarily known as a fertility object. Frequently, (young) women with an unfulfilled desire to have children sit on it and ask Saint Lutgardis for help. The article provides an update on the research of this object, briefly touching on the chair's history and the tradition of longing for parenthood. A bibliography is included, summarizing previous research and the chair's recognition through various channels.

en de Hardrijder: de mooiste, grappigste en griezeligste volksverhalen uit Nederland en Vlaanderen, met medewerking van Groningse studenten en een vrijwilligster van het Meertens Instituut. Zie www.theomeder.nl/Halfhaantje.pdf.
theo.meertens@meertens.knaw.nl

Myrthe Osse (2002) is een bachelorstudent Engelse Taal en Cultuur aan de Rijksuniversiteit van Groningen, die zich specialiseert in volksverhalen en middeleeuwse literatuur.
m.osse@student.rug.nl

Jan Pandelaers (1967) is master Vergelijkende Cultuurwetenschappen (UGent). In Deurne (Antwerpen) bouwde hij het erfgoedplatform 'Schatten van Deurne' uit en begeleidde hij 'Buurten met Erfgoed' voor het eerst in een stedelijke context. Nu is hij coördinator van Erfgoed Voorkempen. Hij is ook betrokken bij verschillende organisaties die gregoriaanse muziek als immaterieel erfgoed willen borgen.
jan.pandelaers@rldv.be

Jeroen Reyniers (1989) is wetenschappelijk medewerker bij het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK) in Brussel. De voorbije jaren specialiseerde hij zich in de studie van relieken en reliekschrijven. Zijn materiaaltechnische invalshoek geeft nieuwe inzichten rond materiaalkeuzes, gebruiken en

eeuwenoude tradities van zulke cultusobjecten. Momenteel is hij coördinator van het PaReS – Painted Relic Shrines in Situ project (BRAIN-be 2.0), een samenwerking tussen het KIK, de Universiteit van Antwerpen en de Université libre de Bruxelles. Hierbij worden tien houten beschilderde reliekschrijven in Belgische kerken, en die de Beeldenstorm van 1566 hebben overleefd, wetenschappelijk bestudeerd. Eveneens schrijft hij een doctoraat over het fenomeen van houten beschilderde reliekschrijven in de Lage Landen vóór 1566.
jeroen.reyniers@kikirpa.be

Els Veraverbeke (1977) studeerde geschiedenis (Ugent) cultuurwetenschappen (OU, NL) Leiderschap in Cultuur (AMS/Universiteit Utrecht) en curatorial studies (Node). Als historica kon ze meteen aan de slag in het 'Museum voor Volkskunde', vandaag het 'Huis van Alijn'. Zij cureerde er sinds 1999 talrijke expo's met een out of the box aanpak. Door de rol van het publiek in vraag te durven stellen, gebruik te maken van originele communicatiestrategieën en door een multidisciplinaire aanpak te koppelen aan een sterke inhoud, slaagde zij er samen met haar team in het Huis van Alijn in om het erfgoed van het dagelijks leven op de culturele agenda te zetten. Sinds 2022 is ze conservator van het In Flanders Fields Museum, Yper Museum en Merghelynck Museum. Hoe verzamel je oorlog, hoe verzamel je de stad en hoe ga je om met deze collecties zodat deze maximaal betekenis krijgen is waar ze hier aan werkt. Zij is gespecialiseerd in onderzoek naar de relatie tussen emoties en

Essays

- Wim Burggraaff en Sophie Elpers**, 'Wat zijn jullie aan het doen?' 1
Een verkenning van lokale erfgoedgemeenschappen in het kader van het Verdrag van Faro
- Christoph De Spiegeleer**, De Boerenkrijg in context. 225 jaar feiten en beeldvorming 21
- Els Veraverbeke**, Curating War. Hoe oorlog als erfgoed verzamelen, beheren en delen in een oorlogsmuseum 47

Sporen

- Theo Meder**, De Volksverhalenbank van de Lage Landen 57
- Jan Pandelaers**, Erfgoed? Dat is het geluk van onze kinderen. 59
Een pleidooi voor erfgoededucatie

Onderzoeken

- Theo Meder**, ISEBEL en Dragonlore 71
- Myrthe Osse**, Fairies vinden in ISEBEL. Een onderzoek naar cultuurovertreffende thema's in Fairy Folklore 91
- Jeroen Reyniers**, De middeleeuwse stoel van Sint-Lutgardis in Borgloon. 103
Een stand van zaken

Recensies

- * **Rik Houthaeye**, *Ruimte voor een toekomst. Hoe ruimtelijke planners de weg uitbreken naar een betere leefomgeving* (Rik Pinxten) 107
- * **Mark Jackson**, *Broken Dreams. An Intimate History of the Midlife Crisis* (Marc Jacobs) 109
- * **Bart Cornelis, Friso Lammertse, Justine Rinnooy Kan & Jaap van der Veen**, Frans Hals catalogus (Marc Buelens) 112
- * **Angela Stienne**, *Mummified. The stories behind Egyptian mummies in museums* (Vincent Boele) 116
- * -, *tijdschrift Reveil #2, verhalen over het leven en de dood, het tijdschrift* (Paul Catteeuw) 120

Abstracts

122

Personalia

126

